

ВІДГУК

опонентки, докторки педагогічних наук,
професорки кафедри суспільно-наукових дисциплін, директорки
Придунайської філії Приватного акціонерного товариства
«ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
Гуменникової Тамари Рудольфівни
на дисертацію *Кіріакіди Олени Юріївни*

«Розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил
Збройних Сил України у процесі професійної підготовки», подану на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Вивчення та аналіз поданих матеріалів дисертації та анотації на дисертацію Кіріакіди Олени Юріївни, ґрунтовне ознайомлення з науковими публікаціями за результатами наукових розвідок за обраною темою дають підстави стверджувати, що дисертанткою проведено достатньо ґрунтовний науковий аналіз обраної теми, виявлено новизну опрацьованих питань, сформульовано наукові положення, узагальнення та висновки, що виносяться на захист. Можна констатувати, що дисертантка досягнула поставлених перед нею цілей, роботу виконала на високому науковому та методологічному рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується дотриманням основних параметрів, які висуваються до дисертацій означеної наукової спеціальності.

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

Сучасні умови розвитку України та її суспільства характеризуються інтенсивною боротьбою за незалежність і територіальну цілісність не лише у військовій сфері, але й в інформаційному просторі. З 2014 року російська федерація здійснює систематичні інформаційні напади, що включають фейки, кібератаки, дезінформацію, інформаційно-психологічні операції та гібридні інформаційні атаки. Ситуація, що загострилась за останнє десятиріччя, вимагає від держави та її захисників не тільки фізичної готовності, а й високого рівня інформаційної стійкості та медіаграмотності, які є ключовими чинниками протидії військовому впливу.

В умовах сучасних багатовекторних інформаційних викликів особливого значення набуває підготовка офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України (ВМС ЗСУ). Власне медіаграмотність, як здатність аналізувати, критично оцінювати та створювати медіаконтент, є важливою складовою їхньої професійної компетентності. Актуальність дослідження посилюється і соціальним замовленням підготовки військових фахівців із зазначеним програмним результатом професійної підготовки. Майбутні офіцери мають володіти вмінням протидіяти маніпуляціям та дезінформації, забезпечуючи при цьому морально-психологічну стійкість своїх підрозділів. Це дозволяє ефективно виконувати завдання в умовах гібридної війни, в ході якої використовуються як традиційні, так і нетрадиційні методи ведення

аналізу та оцінки медіа повідомлень; упровадження інтерактивних технологій навчання, які передбачають відпрацювання навичок пошуку, аналізу та відбору інформації з медіатекстів для участі в професійних обговореннях. Зазначені форми навчання дозволяють урізноманітнити освітній процес, зробивши його більш адаптивним до сучасних умов. Застосування інтерактивних методів дозволяє курсантам ефективніше опановувати способи обробки та критичного аналізу інформації, дослідницький метод, орієнтований на розвиток у курсантів досвіду протидії дезінформації та інформаційно-психологічним впливам. Даний метод сприяє формуванню стійкості до маніпулятивного впливу, розвитку критичного мислення та здатності виявляти фейкову інформацію. В роботі доведено, що зазначені педагогічні умови та способи їх реалізації сформулюють ґрунтовні засади для ефективного розвитку медіаграмотності курсантів Військово-Морських Сил ЗСУ, сприяючи їхньому професійному становленню.

4. Нові факти, одержані здобувачем.

У результаті наукового пошуку дисертанткою вперше висвітлено педагогічні умови розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки. Подальшого розвитку набули наукові уявлення про зміст і структуру медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

5. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій Кіріакіді О.Ю., а також оптимальний період проведення дослідження в три основні етапи: підготовчий, основний та завершальний, з червня 2020 року по січень 2024 року – дають підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, і також про те, що здобувачка на належному рівні володіє теорією проблеми і методами наукового дослідження.

Доцільність використання методів дослідження чітко сформульовано у вступі та у другому-третьому розділах роботи.

Так, заслуговує на увагу використання методу експертних оцінок з метою діагностики розвиненості у майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил медіаграмотності та визначення педагогічних умов її розвитку. В роботі зазначена залученість 10 експертів – викладачів кафедри кораблеводіння та штурманського озброєння, кафедри корабельної енергетики та електроенергетичних систем, кафедри тактики ВМС, які мають необхідну кваліфікацію, досвід, брали участь у подібних дослідженнях. Узгодженість експертів підтвердив коефіцієнт конкордації за формулою Кендела.

Для визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості медіаграмотності у майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у власному дослідженні дисертантка ретельно проаналізувала наукове підґрунтя обраної проблематики, розроблене на підставі праць вчених – Л. Мастерман, Ю. Казакова, В. Крамаренко, Л. Хмарної, які опрацьовували

проблему формування і розвитку медіаграмотності. Вищезазначене дозволило визначити в дослідженні наступні критерії: особистісно-мотиваційний, пізнавально-когнітивний, діяльнісно-результативний, описані у підрозділі 2.2 дисертаційної роботи.

Слід відмітити те, що дослідно-експериментальна робота проводилася протягом чотирьох років на базі Хмельницького національного університету. У педагогічному експерименті брали участь на констатувальному етапі педагогічного експерименту – 277 курсантів другого курсу Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія», що навчалися за спеціальністю 254 «Забезпечення військ (Сил)» та 255 «Озброєння та військова техніка» у галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону». Всі складові критеріїв та показники методики розвитку медіаграмотності, використані дисертанткою для визначення стану розвитку медіаграмотності у майбутніх офіцерів, презентовані в таблиці 2.3.

Зазначимо, що авторкою дослідження на констатувальному етапі експерименту також було організовано спостереження за організацією освітнього процесу в Інституті Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» з курсантами, що навчалися за спеціальністю 254 «Забезпечення військ (Сил)» і 255 «Озброєння та військова техніка» у галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону». Шляхом аналізу навчальних планів та робочих програм ОК було з'ясовано, що під час їхнього навчання не приділено належної уваги питанням, що стосуються формування у курсантів медіаграмотності, що підтвердило припущення про важливість розроблення цілісної системи розвитку медіаграмотності у майбутніх офіцерів.

Серед обраних дисертанткою методів наукового дослідження одним із продуктивних, на наш погляд, є метод ранжування експертами 26 виокремлених педагогічних умов, які найкращим чином сприяють вирішенню завдання розвитку медіаграмотності в майбутніх офіцерів. Результати ранжування представлені в таблиці 2.6., що відповідно унаочнює результати дослідницької діяльності.

У дослідженні становлення медіаграмотності у майбутніх офіцерів здобувачкою наукового ступеню вдало застосовано метод наукового моделювання, який сприяв виокремленню складних педагогічних процесів та встановленню взаємозв'язків між ними. Структурно-функціональна модель розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів представлена схематично на с.141 та відображає характеристики, взаємозв'язки між елементами медіаграмотності та компонентами педагогічної системи її формування. Вона об'єднує такі ключові складові: мету, суб'єктів освітнього процесу, діагностичний апарат, зміст, засоби та форми освітньої діяльності, педагогічні умови, а також очікувані результати. Зазначена модель має структурний характер, включає внутрішню організацію елементів медіаграмотності, і водночас є функціональною, оскільки відображає

основні етапи та процеси її розвитку в межах професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Вивчення науково-педагогічної літератури з теми дослідження, проведене здобувачкою, дало їй змогу достатньо переконливо висвітлити педагогічні умови розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки в моделі, яка пройшла апробацію в ході формуючого експерименту.

Апробацію результатів наукового дослідження Кіріакіді Олени Юрїївни вважаємо достатньою, що підтверджується відповідною кількістю публікацій у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях (6 найменувань) та участю здобувачки в науково-практичних заходах (10) різного рівня.

В першому, теоретичному, розділі дисертаційної роботи авторка досягла вагомих наукових результатів, зосередивши увагу на комплексному аналізі феномену медіаграмотності як багатогранного поняття. Викладений матеріал демонструє обґрунтованість наукового пошуку, міждисциплінарний підхід до вивчення проблеми та логічну структуру аргументації. Не викликає заперечень обґрунтованість наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, які спираються на сучасні досягнення в галузі філософії, психології, загальної та військової педагогіки, теорії і практики професійної освіти, а також положення системного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, інформаційного підходів.

В роботі ґрунтовно досліджено багатоплановість проблематики формування медіаграмотності в розрізі різногалузевого підходу. Так, авторка проаналізувала визначення медіаграмотності з точки зору предметної сфери окремих наук, а саме: історії, психології, соціології та сфокусувала увагу на визначенні медіаграмотності у педагогічних дослідженнях, що відображено в таблиці 1.1 «Визначення медіаграмотності у педагогічних дослідженнях» на с. 55-56. Узагальнення підходів дослідників-науковців дозволило продемонструвати значущість медіаграмотності в сучасному інформаційному середовищі та її роль у професійній діяльності військовослужбовців.

Беззаперечною перевагою теоретичної частини дослідження є увага авторки до аналізу програм медіаосвіти в різних країнах світу: від започаткування загальнодержавної програми з медіаграмотності в Меріленді в США та введення в освітній процес програми з медіа обізнаності у Франції, загальнодержавної програми медіаосвіти Великої Британії до сучасних запроваджень в освітній процес в різних країнах світу у XXI столітті. Авторка аргументовано обґрунтувала специфіку медіаграмотності у військовому середовищі та її значущість для забезпечення інформаційно-психологічної безпеки майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил ЗСУ. Особливий акцент зроблено на необхідності формування у військовослужбовців здатності протидіяти маніпуляціям та дезінформації, що є актуальним завданням в умовах гібридної війни.

У своїй роботі дисертантка обґрунтувала, що медіаграмотність офіцерів Військово-Морських Сил ЗСУ є професійно важливою властивістю, яка включає

особистісний, пізнавальний та діяльнісний компоненти. Вагомим досягненням є чітке визначення змісту цих компонентів, зокрема мотивації до навчання, обізнаності про медіа, вмінь аналізувати медіаповідомлення та протидіяти маніпуляціям.

Теоретичний аналіз наукових джерел (202 найменування, з них – 39 іноземними мовами) дав змогу Кіріакіді О.Ю. дійти висновку про недостатній рівень розроблення проблеми розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки. Перший теоретичний розділ відзначається системністю та обґрунтованим підходом до вивчення проблеми та демонструє високий рівень теоретичної підготовки дисертантки та її здатність до системного аналізу складної міждисциплінарної проблеми. Отримані результати створюють міцне підґрунтя для подальшої розробки практичних аспектів розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів ВМС ЗСУ.

Другий розділ дисертаційної роботи містить результати обґрунтованого науково-практичного дослідження, спрямованого на розробку та реалізацію ефективної методики розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України. У роботі продемонстровано чіткий системний підхід до досягнення мети дослідження, використання спектру теоретичних та емпіричних методів, а також комплексний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Обраний дисертанткою підхід забезпечив багатовимірний аналіз задач та об'єктивність отриманих результатів. У роботі було успішно інтегровано теоретичні та емпіричні методи дослідження, включаючи аналіз науково-педагогічної літератури, моделювання, спостереження, тестування, опитування та педагогічний експеримент.

Так, авторкою запропоновані три критерії (особистісно-мотиваційний, пізнавально-когнітивний, діялісно-результативний), які повністю відповідають структурі медіаграмотності та відображають її основні компоненти. Чітко визначені показники критеріїв забезпечують системний підхід до оцінювання рівня розвитку медіаграмотності. На констатувальному етапі експерименту проведено детальний аналіз стану медіаграмотності майбутніх офіцерів, які мали переважно середній та нижчий рівні її розвитку. Ці результати підкреслюють актуальність розробленої методики та застосування педагогічних умов для підвищення ефективності професійної підготовки офіцерів.

Дослідниця обґрунтувала низку педагогічних умов, що мають ключове значення для розвитку медіаграмотності: забезпечення курсантів базовими знаннями щодо медіаграмотності та інформаційної безпеки; використання засобів неформальної освіти (дистанційні курси, вебінари); упровадження інтерактивних технологій навчання для формування практичних навичок роботи з медіатекстами; застосування дослідницьких методів для розвитку здатності протидіяти дезінформації та інформаційно-психологічному впливу. Впровадження цих умов у

навчальний процес професійної підготовки майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України є вагомим практичним досягненням.

Запропонована структурно-функціональна модель, яка складається з цільового, технологічного та результативного блоків, систематизує та інтегрує всі аспекти розвитку медіаграмотності курсантів. Розроблена та опрацьована структура забезпечує послідовність, логічність і практичну реалізацію дослідження.

Третій розділ дисертації характеризується високим рівнем практичної реалізації теоретичних напрацювань, чіткою організацією експерименту та обґрунтованістю висновків і виступає логічним завершенням експериментальної частини дослідження, що підтверджує дієвість запропонованих педагогічних умов і методичних підходів. Результати експериментальної роботи демонструють логічну послідовність і системність, що підсилює загальну значущість дослідження.

В дисертаційній роботі продемонстровано чіткий і системний підхід до впровадження педагогічних умов розвитку медіаграмотності. Авторкою Кіріакіді О.Ю. обрана стратегія зміцнення знань майбутніх офіцерів про специфіку оцінювання змісту медіатекстів, медіаповідомлень та значення медіа в сучасному світі з використанням засобів неформальної освіти (дистанційні курси, вебінари) та інтерактивних технологій навчання. Це дозволило створити ефективне сучасне освітнє середовище, орієнтоване на формування практичних умінь курсантів.

Підтвердженням ефективності методики розвитку медіаграмотності вважаємо результати експерименту, які переконливо демонструють зростання рівня медіаграмотності в експериментальній групі (ЕГ) порівняно з контрольною групою (КГ). Частка курсантів із високим рівнем медіаграмотності в ЕГ досягла 31,09 %, що є значним покращенням (відповідно – 18,52 % у КГ). Порівняння результатів із використанням критерію Стюдента підтвердило статистичну значущість отриманих відмінностей, що довело ефективність впровадженої методики.

Одним із ключових досягнень третього розділу є розробка методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників, які створюють освітнє середовище для офіцерів ВМС ЗСУ. Авторка запропонувала конкретні заходи щодо інтеграції медіаграмотності в освітній процес, зокрема: використання інтерактивних методів навчання (дискусії, аналіз відеоповідомлень, розбір ситуацій); застосування дослідницького методу для формування у курсантів навичок протидії дезінформації; інтеграцію знань із медіаграмотності в дисциплінах професійного спрямування, таких як: «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та «Морально-психологічне забезпечення підготовки».

Ці рекомендації мають високу практичну цінність і можуть бути впроваджені не лише у підготовку офіцерів ВМС ЗСУ, але й в освітньому процесі інших військових навчальних закладів.

Авторці дисертаційного дослідження вдалось найкращим чином поєднати традиційні форми навчання з інноваційними методами, які базуються на

використанні цифрових платформ і засобів неформальної освіти. Це дозволить майбутнім офіцерам отримати практичний досвід з критичного аналізу медіаповідомлень, виявлення фейків і протидії інформаційно-психологічного впливу.

Емпіричні результати, отримані в рамках формувального етапу експерименту, повністю узгоджуються з висунутими гіпотезами дослідження та підтверджують ефективність розробленої структурно-функціональної моделі розвитку медіаграмотності.

Для тексту дисертації характерними є змістовна завершеність, цілісність і зв'язність, вмiле оперування науковими фактами та термінологією.

6. Дискусійні питання і зауваження.

Вiддаючи належне здобуткам дисертаційного дослідження Кіріакіді О.Ю., водночас не можна не звернути увагу на деякі висновки і твердження, що викликають певні сумніви, недостатньо обґрунтовані положення та закликають до наукової дискусії.

1. В теоретичному розділі дисертаційної роботи доведено, що медіаграмотність була і залишається об'єктом уваги філософів, психологів, педагогів та представників інших галузей, разом у роботі недостатньо розкритий синтез між цими підходами. На наш погляд, взаємозв'язок між концепціями різних дисциплін міг би значно збагатити теоретичну базу дослідження.

2. Враховуючи той факт, що соціокультурний контекст є ключовим фактором у будь-якому аналізі суспільних явищ і процесів, після чого він створює умови, в яких вони формуються та розвиваються, вважаємо за доцільне сфокусувати увагу авторки на подальшому дослідженні впливу соціокультурного контексту на розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

3. У дисертаційному дослідженні виявлено та описано зацікавленість феноменом медіаграмотності в контексті міжнародних документів та дидактичних практик, водночас відсутній детальний аналіз подібних педагогічних підходів у системах підготовки військовослужбовців ВМС інших країн. Порівняння з відповідним міжнародним досвідом могло б підсилити обґрунтування педагогічних умов і підходів.

4. У дисертації представлено приклад впровадження практики розвитку медіаграмотності у збройних Силах США, однак відсутній детальний аналіз можливостей адаптації цих підходів до умов підготовки офіцерів Військово-Морських Сил ЗСУ. Розширення порівняльного аналізу могло б сприяти виявленню Сильних і слабких сторін вітчизняної системи професійної підготовки в контексті міжнародного досвіду, що в даному випадку дозволило би запропонувати більш обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення освітнього процесу.

5. В роботі зроблено акценти на використанні засобів неформальної освіти, як-от дистанційні курси та вебінари, однак не розкрито можливості сучасних цифрових платформ, зокрема симуляторів, адаптивних навчальних систем чи

елементів гейміфікації. Залучення цих технологій могло б суттєво підвищити ефективність навчального процесу, забезпечуючи персоналізацію навчання, інтерактивність та занурення у професійно орієнтоване середовище. Розширення аналізу використання онлайн-платформ дозволило б запропонувати більше інноваційних та адаптованих до сучасних викликів підходів до розвитку медіаграмотності. Також варто було б більш глибоко висвітлити питання впливу конкретних медіаресурсів на професійну діяльність військових.

6. На нашу думку, робота здобула би додаткові переваги актуальності за умови розробки індивідуальних програм саморозвитку, а саме: методичних рекомендацій для майбутніх офіцерів щодо самостійного розвитку медіаграмотності, зокрема з використанням відкритих навчальних ресурсів, платформ для верифікації медіаконтенту та онлайн-інструментів для аналізу інформації.

7. Враховуючи рівень сучасного запиту на розвиток вмінь протидіяти маніпуляціям та дезінформації, що є особливо вагомим для формування морально-психологічної стійкості у військових підрозділах, доцільним, на наш погляд, в рамках проведеного дослідження видається розроблення дисципліни вільного вибору для студентів військового фаху, проведення апробації розвитку складових медіаграмотності у майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України та визначення їхньої зацікавленості і мотивації в опануванні зазначеним напрямком професійної підготовки.

Водночас усі зазначені зауваження жодною мірою не знижують загальної позитивної оцінки представленої дисертаційного дослідження. В роботі на високому науковому рівні розглянуто потенційні можливості розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки, пропонуються цікаві методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів.

7. Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання авторки, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідні посилання і використані з метою підкріплення ідей авторки.

8. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційного дослідження Кіріакіді Олени Юріївни відображено у 6 наукових працях, опублікованих у фахових виданнях, внесених до переліку фахових видань України категорії «Б» у галузі педагогіки (усі видання входять до міжнародних наукометричних баз даних), у 9 публікаціях – у наукових працях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, та методичних рекомендаціях щодо особливостей розвитку медіаграмотності майбутніх офіцерів

Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки, які додатково відображають наукові результати дисертації.

9. Загальний висновок.

Дисертація Кіріакіді Олени Юріївни на тему «Розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки» є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертанткою у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису.

Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок авторки.

Вважаємо, що дисертація на тему «Розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, Кіріакіді Олена Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта, педагогіка за спеціальністю» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки».

Опонент:

директорка Придунайської філії
Приватного акціонерного товариства
«ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»,
докторка педагогічних наук, професорка

Тамара ГУМЕННИКОВА

27.01.2025 р

Підпис директорки Придунайської філії Приватного акціонерного товариства «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», докторки педагогічних наук, професорки Тамари Гуменникової ЗАСВІДЧУЮ.

Завідувачка ВК філії

Ганна ОМЕЛЬЧЕНКО